

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «НАДЛЮДИНА» В МЕТАМОДЕРНИХ ПРАКТИКАХ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Урумова Катерина

Стаття присвячена аналізу поняття «надлюдина» в світовому контексті, співвідношення українського ніцшеанського модерну та сучасного метамодерну.

Ключові слова: модерн, постмодерн, метамодерн, Кобилянська, надлюдина, Ніцше.

Європейська культурологічна думка вже понад століття знаходиться під впливом ідеї «надлюдина», яку запровадила в філософсько-культурні практики концепція Фрідріха Ніцше. Ідея Надлюдина поставала натхненням, підґрунтям для розвитку мистецтв, формулювання ідеологій, але також і об'єктом численної критики.

«Надлюдина» - тобто людина, яка є ідеальною версією людини, яка подолала свої недоліки (одразу виникає питання, що вважати недоліками, бо у Ніцше одним з головних недоліків вважалась здатність до емпатії) і розвинула свої найкращі якості (знову таке питання, які якості вважати найкращими).

Сам Ніцше у своїх роботах писав про людину так: «Людина — це канат, протягнутий між звіром і Надлюдиною. Тобто, для філософа людина модерної доби, це лише одна з етапу для самоперевершення». «Я скажу вам, хто така надлюдина. Людина — це те, що треба подолати. Що ви зробили, аби її подолати? Воістину, людина — брудний потік», каже Ніцше. Що треба подолати, щоб стати Надлюдиною? [Ніцше, 2021].

«Я знаю про ненависть і заздрощі у ваших серцях. Щоб позбутися ненависті й заздрощів, вам бракує величі. Тож будьте доволі великі, щоб не соромитися самих себе!», пише Ніцше. Ця велич полягає у самоствердженні, у прагненні вищого. Це привиде до такої «істоти, яка наділена діонісійськими рисами, розвиненими інстинктами, силою життя, сміливістю, наполегливістю» [Ніцше, 2021].

Вихідна характеристика надлюдина – сила та воля. Воля до влади - це центральний концепт його філософії, який німецькою звучить як «der wille zur macht», а його часто перекладали як «воля до влади». Англійською це перекладається як «will to power», а російською — «воля к власти», і саме цей переклад раніше брали за основу українські перекладачі. Але український філософ Т. Лютий пропонує інший переклад. Це переклад з польської «wola mocu», тобто воля до міці, потужності, могутності. Тому він пропонує перекладати це словосполучення як «воля до могутності». «Вісь його філософування», стосується самоперевершення, а не консервування себе, коли ти досягнув якогось рівня і, мовляв, вистачить [Лютий, 2017]. Тобто це постійний рух, вдосконалення, зростання, впускання в себе іншості, «іншого», - наголошує філософ. Інший філософ, О. Л. Воронюк, також каже: «цілковита концентрація волі до влади, тобто надлюдина зможе абсолютно контролювати сама себе: знати чітко до чого вона

прагне, чого бажає і як вона організує мету й шлях до неї» [Воронюк, 2009].

Але через те, що людина ще вдосконала та озлоблена, вона породжує зло. І через це воля до влади розуміється не так. Вона сприймається, як влада над іншими, влада над суспільством.

Відмова від цінностей — це перш за все відмова від цінностей, які побудовані на християнській моралі. Нігілізм Ніцше побудований на «смерті бога» наголошує про відмову моральних норм. «Якщо християнський бог втратив значимість для людської волі, разом з ним «вмерли» всі ідеали, принципи, норми. Якщо бог мертвий, тоді влада світом переходить до людини, яка здійснює надлюдський ідеал» [Ніцше, 2021].

Яка людина вважається «надлюдиною» в сьогоденні? Дослідження цього питання є метою цієї статті.

Якщо дослідити сучасний дискурс, то поняття «надлюдина» майже не згадується в ньому, воно надто дискредитовано негативними конотаціями з теоріями «арійської нації», та геноцидом, який спричинила ця нація стосовно євреїв та ромів. Більш часто ми стикаємось в дослідженнях з поняттям «ідеальна людина», інколи схожі конотації ми можемо помітити в дослідженнях терміну «культурний герой» у контексті «людина, що вважається ідеальною в межах даної культури (також «культурний герой» може містити інші сенси, але в межах даного дослідження ми зосередимось на цьому - «культурний герой» як постать що є еталонною, взірцем для цієї культури).

У наш буремний час, коли людство знов зіткнулося з війною в Європі, цей факт, звісно, актуалізує дослідження як теми героїв, так і світоглядних причин, чому досі культура людства не може звільнитися від війн, або героїзації яких людських чеснот є засобом подоланням бойовничих інтенцій в культурі [Лютий, 2017]. Саме тому зараз так актуальне дослідження теми, що дозволить зрозуміти особливості культурних героїв сучасності як таких, що походять чи пов'язані з ідеєю надлюдина, бо війна вимагає прояву надлюдського та саме людського в сучасній культурі.

1. Особливості культурного героя у метамодерні

Умовним початком метамодерну вважають 11 вересня 2001 року. Основними викликами для цього часу стали «втома від уніфікації, безликість, іронія, гри та симулякрів. Постмодерн створив дефіцит ширості. Він знецінив особисті переживання та ширі почуття, знизив важливість смислів та цінностей. Запит на зміни – це спроба не піддатися тій апатії, які породив постмодерн» [Ханзі, 2017].

Слово мета від грецького — означає «у місці», «посеред», а також «поряд» та понад. За своєю характеристикою метамодерн — це знаходження між модерном та постмодерном. Але це не просто знаходження, а коливання, маневрування між ними.

1. Метамодернізм намагається боротися між двома крайностями модерну і постмодерну. А саме між чіткою ієрархією, нав'язливими авторитетами, відсутністю свободи, пропагандою модерну і насмішкою, нещирістю, іронічністю та симулякрами постмодерну.

На зміну іронії, у метамодерні приходять постіронія. Метамодерн має виклик подолати нещирість постмодерну, і на допомогу приходять постіронія. Ця та ж сама іронія, але без насмішок, без сарказму.

Постіронія дає «нову ширість», намагаючись відійти від стереотипних героїв

таких як брутальні чоловіки і тендітні жінки. Відкриваються нові герої, які ще вчора були причиною для насмішок. Звідси і поширюється камін аути відомих особистостей. Метамоделізм як і Ніцше критикує раціоналізацію світу і апелює до чуттєвості. Але все одно метамоделізм не може точно стати на одну сторону, тому це постійне коливання між двома протилежностями: щирість та іронічність, наївність та логіка, надії та сумніви. Метамоделізм — це коливання.

Політичний філософ Ханзі Фрайнхат виділяє такі ідеї метмоделізму:

- «Як ми можемо пожинати кращі частини двох інших?»
- Чи можемо ми створювати кращі процеси для особистого розвитку?
- Чи можемо ми відтворити процеси, якими керується суспільство, на локальному та глобальному рівнях?
- Чи можуть внутрішні виміри життя набути більш важливої ролі у суспільстві?
- Як можуть модерні, постмодерні та домодерні люди продуктивно жити разом?
- Як можна адаптувати політику до світу, який стає все більш складним?

Яка унікальна роль людства в екосистемах природи? [Ханзі, 2017].»

А також наголошує, що «філософія метамоделізму виходить на сцену лише тоді, коли Інтернет та соціальні медіа стали справді домінуючими факторами в житті людей, і коли більшість із нас вже не бере безпосередньої участі у виробництві та розподілі промислових виробів. Це світогляд, що поєднує модерну віру в прогрес із постмодерною критикою. У результаті ми отримуємо погляд на реальність, в якій люди перебувають на довгому й складному шляху розвитку, рухаючись у напрямку до більшої складності та екзистенційної глибини. Метамоделізна філософія — цілий світ ідей та припущень, які є контр-інтуїтивними як щодо модерних, так і до постмодерних ідей. Але оскільки модерні та постмодерні філософії стають все більш застарілими, ці метамоделізні ідеї будуть розвиватися, вкорінюватися і поширюватися. Одного дня вони можуть посісти місце сучасної філософії» [Ханзі, 2017]

Герой у метамоделізмі — це постійне намагання стати особистістю. Немає тепер вірного чи невірного вибору, є тільки можливість обрати серед безлічі цих виборів.

Метамоделізм за словами Олега Шинкаренка «це ситуація, коли в культурі, політиці та соціальному житті накопичилася така неймовірна кількість феноменів, що ніяка, навіть найосвіченіша людина, ніколи не зможе їх сприйняти, досягнути та опанувати. І таким чином ми зіткнулися із ситуацією, коли дійсно освіченою людиною бути в принципі неможливо, а будь-яка діяльність буде являти собою колаж чи пародію на попередню діяльність» [Шинкаренко, 2020]

Але при цьому всьому герой розуміє все це і сприймає неможливість опанувати весь світ.

Саме у метамоделізмі ніцшеанський герой стає по ту сторону добра і зла. Вона розуміє наявність цих категорій, і розуміє відсутність наявної дихотомії цих категорій. Тобто є не тільки добро та зло. А є безліч варіантів добра та зла. І навіть краще, ми намагаємось зрозуміти, чому герой обрав чи не обрав один з безлічі можливих варіантів добра та зла.

Ще одна схожість героя метамоделізму та ніцшеанського героя — це образ нової людини, яка поєднує в собі діонісійське та апологічне начало. Пробудження

темного, діонісійського начала, його сприйняття людиною, дав можливість їй стати таким який він є.

Отже, Герой у метамоделізмі — це постійне намагання стати особистістю. Але відмінність від Ніцше, що немає тепер вірного чи невірного вибору, є тільки можливість обрати серед безлічі цих виборів.

2. Надлюдина: український вимір

Як зазначив Т. Лютий: «українське знайомство з Ніцше відбувається з другорядних джерел (популярних статей, рефератів, аналітичних коментарів – не завжди адекватних): «Деякі найважливіші твори Ніцше на теми естетики й моралі (“Народження трагедії, або Еллінство і песимізм”, “Весела наука (la gaia scienza)” та ін.) цілком залишилися поза увагою» [Лютий, 2011]

Найбільш резонанс серед українських ніцшеанців викликала творчість О. Кобилянської, з приводу якої досі тривають дискусії, чи можна вважати її творчість реєстрацією ідеї надлюдини Ніцше.

Кобилянська читала Ніцше, і образ людини, дуже схожий на надлюдину Ніцше, ми можемо побачити в таких роботах як: повість «Людина», яка була надрукована в журналі «Зоря» у Львові. Наступний твір «Царівна», яку Кобилянська почала писати в 1888 році в Кимполунзі, а закінчила в Чернівцях в 1895 році. Окрім «Царівни», аналіз надлюдини Кобилянська дала в збірці «Покора» та у повісті «Через кладку».

Про вплив Ніцше на творчість Кобилянської писали М. Грушевський та О. Маковей. Грушевський оцінюючи повість «Царівна», зазначав, що авторка «досить механічно» модернувала свою «старосвітську історію про «сандрільону» - царівну-сирітку, що «поневіряла світом, таки доходить щастя» - при допомозі національного і жіночого питання та філософії Ніцше» [Грушевський, 1989]

Кобилянська не вважала себе ніцшеанкою: «Щодо Ніцше, то правда, що він мене займав своєю глибиною й деякими думками на будуче, але щоб я так дуже віддавалася впливу цього модного філософа, то ні. Попросту з причини, що не могла його дістати, і деякі місця були мені «затуманні» отже, пишучи всі свої дотеперішні твори, я писала їх без впливу Ібсена або Ніцше, хіба що в «Царівну» вклала деякі його гарні, великі й далеко сягли цитати. Читала би-м його і тепер, але лише по-українськи, та що в нас нема жодних перекладів чогось справді великого – так не читаю» [].

Не зважаючи на те, що в підручниках та рефератах ми читаємо про ніцшеанство Кобилянської, на думку деяких вчених персонажі письменниці не згодні з ніцшеанськими думками про надлюдину, — «Наталка, Соня, Маня і Нестор Обрицькі, Б. Олень, д-р Марко, проф. Чорнай та його брат Йоанес Шварц — хоч і в деяких рисах свого характеру нагадують ніцшеанський тип — то все ж таки як цілі особистості далекі від «надлюдей» Ніцше». [Луців, 1942]

Луців також наголошує: «Ніцше шукав «діонісійських» людей; в минулому бачив він їх в постатях Ол. Великого, Цезара, Августа, Карла Великого, Цезара Борджія і Наполеона. Автор «Заратустри» ніде не змалював, як: мала б виглядати ця «надлюдина» в майбутньому, він тільки гострими афоризмами висмівав кволіх і «гуманних» своїх сучасників. «Надлюдину» Ніцше можна б сконструювати на основі того, проти чого виступає німецький філософ. Вона буде антитезою «людей». [Луців, 1942]

«Свобідна людина топче ногами цей низький рід вдовolenня, про яке мріють купці, християни, корови, жінки, англійці й інше демократи; людина свободна — це войовник — це чоловік боротьби. Бо ціль життя — це діяти, творити, це змагання до спраги сили в найшляхетнішій значинні цього слова. Ця людина, пан стає володарем життя й смерті; недуга може цій людині раз на завжди вирвати зброю з рук, тоді може вона вільно і самостійно рішити та вибрати смерть» [Луців, 1942]

Т. Лютий також вважає, що впливу ідеї надлюдини зазнали В Липинський, Д. Донцов та Винниченко та М. Хвильовий.[Лютий, 2011], таким чином ми можемо зазначити, що український модерн сформувався під значним впливом ідей Ніцше. Хоча і не завжди визнавав це.

3. Український метамодерн: реалії війни.

Рис 1. Дидактичний матеріал для школярів «Наші герої» на сайті Всеосвіта <https://vseosvita.ua/library/nashi-geroi-557835.html>

В сучасних реаліях поняття «герой» у якості надлюдини - тобто ідеальної людини, яку варто наслідувати, на жаль, найбільш часто зустрічається в конотації х «загиблий герой»: «Наші колеги загинули, намагаючись повернути мир у домівки українців. Вони залишилися вірними військовому і громадянському обов'язку синами України. Їхні імена завжди житимуть у наших серцях. (Сайт СБУ <https://ssu.gov.ua/nashi-heroi>).

Ця тенденція з'явилась не тільки в 2022, вона ще сягає корінням в 2014 роки, коли Росія розпочала «таємну» фазу війни, захопив Крим. Добровільці, які поїхали боронити Донбас, отримували численні дитячі листи: «"Ви - наші герої", "Ми вами пишаємося", "Повертайтеся додому живими", "Україна єдина". Малюнків із такими написами українські дітлахи за роки війни зробили, мабуть, мільйони. На аркушах паперу голуби миру і серця, родини і кумедні, невпевнено виведені дитячою рукою, танки, сонця, квіти, пташки, синьо-жовті прапори. Ці малюнки дуже люблять військові. Вони чіпляють їх у бліндажах і на спостережних пунктах, вірять, що "картини" оберігають від ворожих снарядів і куль. А ще малюнки нагадують бійцям про дім, де чекають свої доньки і сини».

На більшості інтернет сторінках ідеальні люди, герої, надлюди згадуються саме в контексті втрат: Щодня ворог завдає нам нового болю, вбиваючи найкращих українських Воїнів. Ще більше боляче, що серед тих, хто тепер захищає Україну у янгольському війську, й випускники нашого навчально-наукового комплексу.

«29 липня у Києві попрощалися з випускником Коледжу ресторанного господарства НУХТ Максимом Вороб'єнком, який загинув 26 липня. Максим служив у Першому батальйоні 72-ї окремої механізованої бригади ім. Чорних Запорозжців. Йому було лише 19»

<https://nuft.edu.ua/news/podiyi/nashi-geroyi>

Щасливим виключенням з цього є проект «Наші котики», в яких героями зображені живі воїни ЗСУ, які беруть участь у АТО (загинув лише один з них) і вони показані як звичайні люди, в яких «геройську сутність» викрили лише трагічні обставини. Інший проект, «Кіборги», теж показує живих над людей, але тут акцент робиться саме на незламності і героїчності, яка притаманна українцям.

Сучасний український метамодерн багато в чому втратив поліваріативність метамодерну, став більш однозначним, повернувшись до Ніцшеанського чорного та білого сприйняття всесвіту: Надлюдина - завжди ідеальна, незламна, яка переступає через свої недоліки і стає ідеальною, вона не знає жалощів до ворогів і готова битися до кінця. Через деякий час ми можемо стикнутися з проблемою через це, бо надлюдина в сьогодиншньому сприйнятті українців це майже синонім з ЗСУ, і багато можна почути про «от повернуться хлопці з перемогою та наведуть лад». Але таке сприйняття може призвести до багатьох проблем - надмірне намагання віддати всю відповідальність за прийняття рішень та організацію побуту надлюдям з ЗСУ говорить про те, що ми не розуміємо, що вони перш за все люди (хоча ми й сприймаємо їх майже як Ніцшеанських героїв), які повернуться з війни з численним ПТСР і будуть скоріше чекати на нашу допомогу, а не вирішувати за нас наші проблеми.

Висновки

Метамодерн привніс в поняття «надлюдина» деякий подвійний контекст, намагання балансувати, уникати дискримінації - риси ідеальної людини вже не можуть бути прив'язані до гендеру, віку, расі, нації чи соціальному класу. Надлюдина Метамодерну, словами Ніцше, поєднує «діонісійське та апологічне начало» - тобто вона намагається потоваришувати і зі своєю раціональною і зі своєю емоційною природою, віднайти справжнього себе, «Себе в ресурсі» - як сказали би психологи.

Входження ідеї Надлюдини в український культурний контекст, що почався з видатної діячки української культури О. Кобилянської, яка у багатьох своїх роботах використовувала культурологічне надбання Ніцше. Вона захоплювалась як творчістю Ф. Ніцше в цілому так і ідеєю надлюдини. Але в цілому український модерн, як і сама Кобилянська не визнавали себе ніцшеанцями.

Сучасне українське сприйняття «надлюдини» частково намагається зберегти риси метамодерну - герої показані як живі люди з діонісійським та аполонівським началом, емоційні та раціональні водночас - вони несамовито нищать ворогів (що нагадує культ екстазу Діонісія, та схожі прояви в образі берсерків в скандинавській міфології), але притому вони раціонально це планують (логіка, на яку спирається аполонівська начало). Але частково українська сучасна культура малює надлюдину в чорно-білому сприйнятті Ніцше, яке вже не характерне для метамодерну - герої завжди ідеальні, вже ніщо не може їх зіпсувати і тому ідеальні герої найбільш часто - це померлі герої. Варто наголосити, що існують також численні спроби повернути увагу до живих героїв, і цю традицію належить всіляко продовжувати.

Список літератури

1. Воронюк О.Л. Інтерпретація феномена нігілізму у філософських вченнях Макса Штірнера та Фрідріха Ніцше: компаративістський аналіз: автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.05 / О.Л. Воронюк ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009, 20 с.
2. Грушевський М. Царівна, оповідання Ольги Кобилянської // Літературно-науковий вісник. 1898. Т. 1
3. Кіборги. URL [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%96%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B8_\(%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BC\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%96%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B8_(%D1%84%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BC))
4. Луців Л. О. Кобилянська і Ф. Ніцше Краківські вісті, 15.05.1942 URL <https://zbruc.eu/node/65991>
5. Лютий Т. Ніцше. Самоперевершання. К.: Темпора, 2017
6. Лютий Т. Українське Ніцшеанство. 2011. С.7 НАУКОВІ ЗАПИСКИ НАУКМА. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3685/Liutyi_Ukrainske_nitsheanstvo.pdf?sequence=1&isAllowed=y
7. Наші котики. URL https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%88%D1%96_%D0%9A%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8
8. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання Влади. Київ: Навчальна книга - Богдан, 2021. – С. 352
9. Ніцше Ф. Антихристиянин: книга. Львів: Самвидав, 2003.
10. Шинкаренко О. Про народження та життя метамодернізму. URL <https://informator.press/pys-mennyk-oleh-shynkarenko-pro-narodzhennia-ta-zhyttia-metamodernizmu/>
11. Hanzi Freinacht The Listening Society: A Metamodern Guide to Politics, Book One (Metamodern Guides). – March 10, 2017

Kateryna Urumova

EVOLUTION OF THE CONCEPT OF "SUPERMAN" IN THE METAMODERN PRACTICES OF WORLD CULTURE AND THE CONTEMPORARY UKRAINIAN CONTEXT

Metamodern brought to the concept of "superman" a certain double context, an attempt to balance, to avoid discrimination - the features of an ideal person can no longer be tied to gender, age, race, nation or social class. The superman of the Metamodern, in Nietzsche's words, combines the "Dionysian and apologetic principle" - that is, he tries to make friends with both his rational and his emotional nature, to find his true self, "Self in the resource" - as psychologists would say.

The entry of the idea of the superman into the Ukrainian cultural context, which began with the outstanding figure of Ukrainian culture O. Kobylyanska, who used Nietzsche's cultural heritage in many of her works. She admired both the work of F. Nietzsche in general and the idea of the superman. But in general, Ukrainian modernism, like Kobylyanska herself, did not recognize themselves as Nietzscheans.

The modern Ukrainian perception of the "superman" partially tries to preserve the features of metamodernity - the heroes are shown as living people with Dionysian and Apollonian principles, emotional and rational at the same time - they frantically destroy enemies (reminiscent of the ecstasy cult of Dionysius, and similar manifestations in the image of berserkers in Scandinavian mythology), but at the same time they plan it rationally (the logic on which the Apollonian principle is based). But in part, Ukrainian modern culture depicts the superman in Nietzsche's black-and-white perception, which is no longer characteristic of metamodernity - heroes are always ideal, nothing can spoil them, and therefore ideal heroes are most often dead heroes. It is worth

emphasizing that there are also numerous attempts to draw attention to living heroes, and this tradition should be continued in every possible way.

Key words: modern, postmodern, metamodern, Kobylyanska, superman, Nietzsche

References

1. Voroniuk O.L., 2009, Interpretation of the phenomenon of nihilism in the philosophical teachings of Max Stirner and Friedrich Nietzsche: a comparativist analysis: Kyiv National University named after Taras Shevchenko. Kyiv
2. Hrushevskiy M., 1989, *Tsarivna, the stories of Olga Kobylyanska*, Literary and scientific bulletin. Kyiv
3. Cyborgs. URL [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%96%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B8_\(%D1%84%D1%96_%D0%BB%D1%8C%D0%BC\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%96%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B8_(%D1%84%D1%96_%D0%BB%D1%8C%D0%BC))
4. Lutsiv L.O., 1942, Kobylyanska and F. Nitsche, *Krakivski visti*, URL <https://zbruc.eu/node/65991>
5. Lyuty T., 2017, Nietzsche. Self-transcendence. K.: Tempora
6. Lyuty T., 2011, *Ukrainian Nietzscheanism*, SCIENTIFIC NOTES of NaUKMA. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3685/Liutyi_Ukrainske_nitsheanstvo.pdf?sequence=1&isAllowed=y
7. Lethal Kittens. url https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%88%D1%96_%D0%9A%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8
8. Nietzsche F., 2021, *Thus spoke Zarathustra. Desire of the Government*. Kyiv: Bohdan
9. Nietzsche, F., 2003, *The Antichristian: a book*. Lviv: Samvydav, 2003.
10. Shinkarenko O. About the birth and life of metamodernism. URL <https://informator.press/pys-mennyk-oleh-shynkarenko-pro-narodzhennia-ta-zhyttia-metamodernizmu/>
11. Hanzi Freinacht The Listening Society: A Metamodern Guide to Politics, Book One (Metamodern Guides). – March 10, 2017

Стаття надійшла до редакції 29.12.2022